

Πρόσωπα

Ποιο είναι το περιεχόμενο που δίνετε στην έννοια «πολιτισμός»;

Ο πολιτισμός είναι ιδιαιτερότητες και χαρακτηριστικά που στην καταληκτική τους μορφή θα ανήκουν στην ανθρωπότητα. Κατά συνέπεια, είναι στίγματα αντίστασης στο φαινόμενο της κοινωνίας που δεν έχουν βέβαια την άμεση διαχρονικότητα που έχουν τα νοητικά σχήματα της ανθρωπότητας, αλλά που έμμεσα εμπλουτίζουν τις προεκτάσεις του πυρήνα της ανθρωπότητας.

Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο μεγαλύτερος εχθρός και ποιος ο μεγαλύτερος σύμμαχος του ανθρώπου;

Ο μεγαλύτερος εχθρός του ανθρώπου είναι η κοινωνία. Ο μεγαλύτερος σύμμαχος του ανθρώπου είναι η ανθρωπότητα.

Στα ενδιαφέροντά σας, μεταξύ άλλων, συγκαταλέγεται και το σκάκι, στο οποίο εξασκείστε από την ηλικία των 2 ετών (!). Μπορούμε να βρούμε αντιστοιχίες μεταξύ του εν λόγω παιχνιδιού και της καθημερινής ζωής;

Το σκάκι είναι όντως ένας μικρόκοσμος, είναι και μία απλοποίηση όμως. Το σκάκι αποτελείται από τακτικά στοιχεία, ελάχιστα στρα-

τηγικά, παρά αυτό που νομίζει ο περισσότερος κόσμος, ότι δηλαδή είναι ένα παίγνιο σαν το «Go» που είναι πολύ πιο στρατηγικό. Το θέμα είναι αν η καθημερινή ζωή είναι ένα παίγνιο ή όχι, με την ίδια έννοια. Γιατί οι αντιστοιχίες που μπορούμε να βρούμε σίγουρα δεν είναι ισομορφισμοί. Υπάρχουν κάποιες αναλογίες, αλλά νομίζω ότι αυτό ισχύει για τα περισσότερα παίγνια που χρησιμοποιούν κάποια ευφυΐα. Μπορούμε να δούμε κάτι το ανάλογο και με τις Ντάμες, το Σκάκι, το Shogun, το Go αλλά ακόμα και το Bridge.

Δεν πρέπει όμως να ξεχάσουμε ότι όλα αυτά τα παίγνια έχουν ένα πολεμικό υπόβαθρο και αποτελούν νοητικές προσομοιώσεις για πολεμικές φάσεις. Επιπλέον, ανήκουν στην ειδική κατηγορία των παιγνίων μηδενικού αθροίσματος, κατά συνέπεια δεν καλύπτουν το φάσμα της επανάστασης του Τζον Νας και παραμένουν στο πλαίσιο του Νόιμαν. Με άλλα λόγια, απέχουν ήδη από αυτήν την πολυπλοκότητα που προϋποθέτει ορθολογικές κινήσεις που δεν καλύπτουν ούτε αυτές τις ανθρώπινες πράξεις.

Η καθημερινή ζωή για μένα είναι ένα οξύμωρο. Ενώ η καθημερινή ύπαρξη είναι ένας πλεονασμός. Η ζωή δεν μπορεί να είναι καθημερινή, όπως και το σκάκι δεν είναι καθημερινό. Απλώς η ζωή επιτρέπει την αλλαγή των κανόνων, ενώ στο σκάκι είναι πάντα οι ίδιοι. Άρα θα έλεγα ότι το σκάκι, αν έχει αντιστοιχίες με τη ζωή, είναι απλώς για μερικά στιγμιότυπα. Δεν είναι στη διάρκεια.

Στη διάρκεια χρειαζόμαστε αναπόφευκτα μία στρατηγική και μία μεταστρατηγική για να μπορέσουμε όχι μόνο να υπάρξουμε αλλά και να ζούμε πραγματικά και να παράγουμε ένα έργο. Η μεγάλη διαφορά είναι ότι η αλλαγή των κανόνων επιτρέπει μία μορφή δημιουργικότητας που δεν μπορεί εξ ορισμού να έχει το σκάκι, διότι αποτελείται από έναν κόσμο κλειστό, σίγουρα με πολλούς συνδυασμούς αλλά πεπερασμένο σε ένα πολύ χαμηλότερο επίπεδο από αυτά που επιτρέπει η πολυπλοκότητα και το χαοτικό της ζωής.

Κατά την προσωπική σας άποψη ποιο είναι το νόημα της ζωής; Υπάρχει κάποιος σκοπός στην εξέλιξη του ανθρώπου;

Νομίζω ότι η ίδια η εξέλιξη του ανθρώπου είναι ήδη ένας σκοπός. Ο σκοπός, όπως ξέρετε, στη στρατηγική είναι μία μεταστρατηγική οντότητα. Δεν ανήκει αυτούσια στη στρατηγική. Η στρατηγική καθορίζεται μετά την επιλογή του σκοπού. Το θέμα είναι πώς επιλέγουμε το σκοπό. Διότι η επιλογή δεν μπορεί να είναι μόνο στρατηγική. Γι' αυτόν το λόγο, εισχωρούμε στο πλαίσιο της μεταστρατηγικής.

Για να απαντήσω στην ερώτησή σας, απλώς υπενθυμίζω ότι το έχει πει ήδη ο Κωνσταντίνος Καβάφης, εφόσον η πορεία είναι ήδη στόχος. Το πρόβλημα εκφράστηκε και με άλλο τρόπο από τον Σοπενχάουερ. Μπορούμε να κάνουμε ό,τι θέλουμε αλλά δεν μπορούμε να θέλουμε ό,τι θέλουμε. Ενώ ο Βιτγκενστάιν ανέδειξε το πρόβλημα των ορίων της γλώσσας για να εκφράσουμε τη σκέψη μας.

Άρα, για να γίνω πιο κατανοητός, αν αυτό έχει πλέον νόημα διότι όλα τα άλλα είναι λεπτομέρειες, ο σκοπός της εξέλιξης του ανθρώπου είναι η ανθρωπότητα. ■